

УДК 80/81
ББК 81.2Т-3

**СЕРМАЪНОИИ КОМПОЗИТҲОИ
НАВЪИ ТАТПУРУША ДАР НАЗМИ
БЕДИЛ (дар мисоли композитҳои
“калимаи тоҷикӣ+калимаи тоҷикӣ”)**

Олимҷонов Мӯсо Обидович, дотсенти
кафедраи забони тоҷикии МДТ-и «ДДХ ба
номи акад. Б.Гафуров» (Тоҷикистон,
Хучанд)

**ПОЛИСЕМИЯ КОМПОЗИТОВ ТИПА
ТАТПУРУША В ПОЭЗИИ БЕДИЛЯ
(на примере композитов “таджикское
слово+таджикское слово”)**

Олимҷонов Мӯсо Обидович, доцент
кафедры таджикского языка ГОУ «ХГУ
имени акад. Б.Гафурова»
(Таджикистан, Худжанд)

**POLYSEMY OF COMPOSITES
OF “TATPURUSHA” TYPE IN BEDIL’S
POETRY (on the example of the composites
“Tajik word+Tajik word”)**

Olimjonov Muso Obidovich, Associate
Professor of the Department of Tajik
Language under the SEI “KSU named after
acad. B. Gafurov (Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: Olimi73@mail.ru

Калидвожаҳо: калима, таркиби лугавӣ, сермаъноӣ, Бедил, композит, татпуруша, компонент, қолаб

Мақола ба таҳқиқи вижагиҳои маъноии композитҳои навъи татпуруша дар назми Мирзо Бедил ихтисос дорад. Аҳли таҳқиқ бар ин боваранд, ки дар ҳар як забон маъноҳо нисбат ба калимаҳо зиёданд. Ба таъбири дигар, аксари калимаҳо сермаъно мебошанд. Ин аст, ки муаллифи мақола низ дар заминаи маводи композитҳои навъи татпурушаи назми Мирзо Бедил собит намудааст, ки аксари онҳо бар замми маъноӣ асли ҳамчунин дар ашъори Абулмаонӣ ба маъноҳои маҷозӣ ба қор рафта, хусусияти сермаъноӣ зоҳир намудаанд. Дар натиҷаи таҳлили маъноҳои композитҳо ва муқоисаи онҳо бо фарҳангҳои тафсири муаллифи мақола ба хулосае мерасад, ки аксари маъноҳои мазкур дар фарҳангҳои тафсири дучор нашуда, ҳосил ашъори шоир мебошанд.

Ключевые слова: лексема, лексический состав, полисемия, Бедиль, композит, татпуруша, компонент, модель

Изучается многозначность композитов типа татпуруша в поэзии Мирзо Бедия. Учёные-языковеды пришли к выводу, что в лексическом составе языка значений слов больше, чем лексем. Другими словами, многие слова полисемантичны. На основе сложных слов типа татпуруша в поэзии Мирзо Бедия выявлено, что многие композиты в поэзии поэта имеют полисемантический характер. После изучения фактического материала и его сопоставления со словами из словарей таджикского языка сделан вывод, что значение композитов типа татпуруша, которые использованы в стихах поэта, не встречаются в словарях и свойственны только творчеству Бедия.

Key words: *leveme, lexical composition, polysemy, Bedil, composite, tatpurusha, component, model*

The article dwells on the polysemy of tatpurusha type composites in Mirzo Bedil's poetry. Scholars-linguists came to the conclusion that in lexical compositions of the language word-meanings exceed the number of lexemes. In other words, many words are polysemantic. Proceeding from tatpurusha type compound words in Mirzo Bedil's poetry, it is elicited that many composites in his poetry are of polysemantic character. After the study of the factual material and its correlation with the words from Tajik language dictionaries the author comes to the conclusion that the meanings of tatpurusha type composites used in the poet's verses are not occurred in dictionaries being inherent in Bedil's creation exclusively.

Сермаъноии воҳидҳои луғавӣ яке аз вижагиҳои ҳар як забон ба шумор меравад ва ин аст, ки аксар муҳаққиқон бар ин боваранд, ки дар ҳар як забон маъноҳо нисбат ба калимаҳо бештар мебошанд [ниг. 5, 14; 8, 48]. Сермаъноии воҳидҳои забон «дар натиҷаи ба мафҳуми маълум дарҷ кардани маънои муайяне ба вучуд меояд» [5, 14], ки ин ҳодисаро васеъ гардидани маънои калима номзад намудаанд.

Таҳлилу омӯзиши калимаҳои мураккаби назми Бедил нишон медиҳад, ки аксари онҳо хусусияти полисемӣ зоҳир намудаанд. Бинобар зиёд будани маводи зеридаст дар мақолаи мазкур аз рӯи таъбири "мушт - намунаи хирвор" дар мавриди сермаъноии композитҳои навъи калимаи тоҷики+калимаи тоҷикӣ суҳбат мешавад.

Яке аз композитҳои навъи татпуруша, ки дар назми Абулмаонӣ хусусияти сермаъноӣ зоҳир намудааст, калимаи *шаҳаншоҳ* ва ё *шаҳаншаҳ* аст. Дар мавриди композити мазкур Баҳор бештар андешаронӣ намуда, таъкид мекунад, ки «қадимтарин луғати забони форсист» [1, 1, 180-181; 2, 104]. Гунаи қадими калимаи мазкур дар катибаи Бесутун *хšâуауіуа хšâуауіуанâт* буда, пасон ранги *шаҳи шаҳон* ва дертар дар натиҷаи ивази ҷои ҷузъҳо гунаи *шаҳаншаҳро* гирифт [ниг. 1, 1, 181; 2, 104]. Деххудо низ зикр мекунад, ки калимаи мавриди таҳлил «муҳаффафи шохони шох, шохӣ шохон» [4, 2, 1771] буда, маънои «саромади подшоҳон, подшоҳи подшоҳон»-ро дорад ва «калимаи шаҳаншоҳ ба унвони лақаб дар давраи исломӣ аз ҷониби хулафо ба иллати он ки таҳти нуфузи одоти эронӣ қарор гирифта буданд, ба ҳукком ва амирони бонуфуз дода мешуд» [4, ҳамон ҷо]. Дар назми Абулмаонӣ гунаи таҳфифёфтаи *шаҳаншоҳ* нисбат ба *шоҳаншоҳ* бештар истифода шудааст. Дар назми Мирзо Бедил композит ба маъноҳои зер ба кор рафтааст:

а) ба маънии Офаридгор, Парвардигор:

Шаҳаншоҳе, ки олам партави ўст,

Зи ҳастӣ то адам фармонрави ўст. [ҷ.3, 482]

б) киноя аз ишқ:

Нест ҷои ишқ, Бедил, маснади фарзонагӣ,

Ин *шаҳаншоҳ*ест, к-аз доғи чунун авранги ўст. [ҷ.1 (б.а.), 214]

в) ба маънии инсон:

Бедил, масти шукӯҳи ҳоли хешам,

Шоҳаншаҳи мулки безаволи хешам. [ҷ.2, 506]

Калимаи мураккаби *сароб* дар шеъри Бедил басомади фаровон дорад. Аз рӯи маводи мо, беш аз ҳаштод маротиба ба кор рафтааст. Композит сермаъно буда, дар забони тоҷикӣ ба ду маънӣ мустаъмал аст: «1.ҳодисаи фиреби назар, ки ба сабаби ҷараён ва гармии ҳаво ва инкисори махсуси шуоъҳо акси чизҳои дар паси уфқ воқеъшударо ба назари кас намоён мекунад, мираж; 2. замини шӯразоре, ки дар биёбон аз дур ҳамчун об намоён мешавад» [10, 2, 209]. Дар забони форсӣ маънои

аввали калима маъмул набуда [ниг. 9, 2, 1849], баръакс, композит дар «Луғатнома»-и Деххудо ба маънои дигар: «сарчашма ва чое, ки об аз рӯдхона ба чӯ ояд» [4, 2, 1667] тафсир шудааст. Пас, метавон гуфт, ки композит дорои се маънӣ аст. Дар назми Абулмаонӣ ба ин маъниҳо ба кор рафтааст:

а) ба маънии аввали калима:

*Асбоби зиндагӣ ҳама доми таҳайюр аст,
Ғайр аз фиреб ҳеч набошид саробро. [ҷ.1 (б.а.), 67]*

*Дигар аз ҳар чӣ гӯӣ, носавоб аст,
Чаҳон бе Ҳусн дар чашмам сароб аст. [ҷ.3, 462]*

б) ба маънии дувуми калима:

*Бояд ба сароб ин чо аз баҳр тасаллӣ бурд,
Наздики худ ангоред, гар дурнамо бошад. [ҷ.1 (б.а.), 434]*

в) ба маънии савуми калима:

*Дар гулӯҳои ташинағони сароб,
Худгудозӣ магар чаконад об. [ҷ.3, 146]*

Композити *сарришта* низ аз калимаҳои полисемӣ махсуб меёбад, зеро дар фарҳанги забони тоҷикӣ ба ду маънӣ: «1. сари калова, нӯги ришта; дафтари ҳисоб; асоси коре; маҷ. роҳи ҳалли ягон масъала; 2. оқибат, саранҷом» [10, 2, 211], дар фарҳангҳои форсӣ ба панҷ маънӣ: «1.сарнаҳ; 2. равиш, кор; тариқаи амал; 3. иттилоъ аз коре; 4.муддао, мақсуд; 5. дафтари ҳисоб» [9, 2, 1865; 4, 2, 1677] мустаъмал аст. Композит дар назми Бедил серистифода буда, асосан ба маънии поёни кор мустаъмал аст, чунончи:

*Мекашид сарриштаи кори гурур охир ба аҷз,
Гар ҳама имрӯз шамшер аст, фардо сӯзан аст. [ҷ.1 (б.а.), 311]*

*Ба сарриштаи ваҳм дигар мапеч,
Ки ғайр аз сӯзан дар чаҳон нест ҳеч. [ҷ.3, 808]*

Дар байти зерин композит ба маънии *муддао*, *мақсуд* ба кор рафтааст:

*Ту аз сарриштаи тадбири зоҳид ғофилӣ, варна
Надорад фикс хилватхонае чун порсоиҳо. [ҷ.1 (б.а.), 30]*

Дар байти мазкур ба маънии *сари калова* ба кор рафтааст:

*Доми тасхири ду олам нафаси навмедист,
Эй надоматзада, сарриштаи оҳе дарёб. [ҷ.1 (б.а.), 169]*

*Чӣ гӯем? Сарриштаи мо гум аст,
Нафас, гӯ, баён шав, таманно гум аст. [ҷ.3, 626]*

Ба ин монанд композити *сарчашма* низ сермаъно аст, зеро ба ду маънӣ: «1. чашма; 2. маҷ. манбаъ, маъҳаз, ҷои пайдоиши чизе» [10, 2, 213; 9, 2, 1858-1859] дар истифода аст. Аз иттилои Деххудо пай бурдан мумкин аст, ки композит дар забони форсӣ ба маънии «заминҳои атрофи чашма» низ ба кор меравад [4, 2, 1673]. Дар назми Абулмаонӣ калимаи мавриди таҳлил ба ду маънии аввал ба кор рафтааст:

а) ба маънии оғоз, ҷои пайдоиш:

*3-ин бодия рафтам, ки ба сарчашмаи хуршед
Чун соя бишӯям зи чабин гарди сафарро. [ҷ.1 (б.а.), 6]*

*Инони мавҷи шӯҳӣ тоб медод,
Аз он сарчашма сунбул об медод. [ҷ.3, 511]*

б) ба маънии манбаъ, маъҳаз, чои пайдоиши чизе:

*Нестӣ сарчаишмаи тӯфони ҳастӣ будааст,
Чун тилисми хок хилватгоҳи розам кардаанд. [ҷ.1 (б.а.), 691]*

*Хирад гар ба софи маонӣ расид,
Ба сарчаишмаи ҷовидонӣ расид. [ҷ.3, 599]*

Калимаи *шабнам* дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» «рутубате, ки шабона ё сахар ба рӯи сабзаҳо, гиёҳҳо, гулҳо ва ғ. мерезад» [10, 2, 555] тафсир шудааст. Дар «Луғатнома»-и Деҳхудо бошад, бо ин маънидод бармехӯрем: «қатароти резаи об, ки дар шабҳои мартуб бар замин резад; бухори об, ки ба шакли қатраҳои бисёр кӯчак дар шабҳои беабр бар рӯи гиёҳҳо ё чизҳои дигар тавлид шавад; бажм; башк; жола...» [4, 2, 1779]. Аз маънидоди А.Г.Маонӣ маълум мешавад, ки дар сабки ҳиндӣ композити мавриди таҳлил маъниҳои зиёдеро ифода мекунад. Дар «Фарҳанги ашъори Соиб» аз ҷумла мехонем: «густох, бедор, бетоб, бегона, бедаступо, покдида, нозукдил, тоқатфуруш, рамтинат, хуршедпараст аз сифот ва чашмтар, дидаи беҳоб, дил, соғар, гул, тифл, иқдгавҳар» [7, 469].

Дар ашъори Бедил калимаи мазкур дар тамоми навъҳои шеърӣ шоир истифода шудааст, вале басомади он дар ғазалиёти Абулмаонӣ бештар аст. Аз рӯи иттилои мурағибони «Куллиёт»-и Абулмаонӣ калимаи мазкур дар ғазалиёти шоир беш аз 325 маротиба ба кор рафтааст [ниг. 3, 2, 1490]. Чун *шабнам* умре беш аз чанд лаҳзаи муайян надорад, шоир барои ифодаи матлабҳои худ аз «тақдир»-и *шабнам* хуб истифода намудааст:

*То дар ин гулзор чун **шабнам** гузар дорем мо,
Бодае дар ҷоми айш аз чашии тар дорем мо. [ҷ.1 (б.а.), 50]*

*Ҳамчу **шабнам** дар ин чаман маҳв аст,
Бе нами чашии обу донаи мо. [ҷ.1 (б.а.), 107]*

Калимаи мавриди таҳлил дар ғазале ба сифати радиф ба кор рафтааст:

*Гудози гавҳари дил бодаи ноб аст **шабнамро**,
Нами чашии таҳайюр олами об аст **шабнамро**. [ҷ.1 (б.а.), 113]*

Дар байти мазкур композит ба маънои чизи беарзиш истифода шудааст

*Ба барқи нола отаи дар баҳори рангубӯ афкан,
Чу **шабнам** обрӯе нест ин ҷо чашии гирёнро. [ҷ.1 (б.а.), 150]*

Корбурди *шабнамро* дар маснавиҳои Абулмаонӣ низ мушоҳида мекунем:

*Шӯҳиши ҷилва бар сари ҳам рез,
Майи субҳе ба ҷоми **шабнам** рез. [ҷ.3, 67]*

*Тарабҳо кард гул аз мақдами ӯ,
Баҳор омад ба тавфи **шабнами** ӯ. [ҷ.3, 429]*

Муҳаққиқ Ш.Кадканӣ маънои композити *шабнамро* дар назми Абулмаонӣ чунин ҳулоса мекунад: «чашмҳои мутаҳаййире аст гушуда бар офоқ» [7, 331].

Дар композити *доманафшон* / *доманфшон* Абулмаонӣ бартариётро дар истифода ба *доманфшон* додааст. Аз рӯи маводи гирдоварда, гунаи якум се маротиба, вале гунаи дувум ҳафт карат ба кор рафтааст. Композити мазкур дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» дучор наомад, вале дар фарҳангҳои дигар, мисли «Луғатнома»-и Деҳхудо ва «Фарҳанги форсӣ»-и Муин маънидод шудааст. Аз ҷумла, Деҳхудо *доманафшонро* «он кӣ доман фишонад; (он) кӣ доман барафшонад» [4, 1, 1233] ва

доманфишиноро «(он) кӣ доман афшонад; маҷозан фурӯтан, мутавозӯъ; (он) кӣ тарк гӯяд, (он) кӣ эътино накунад; (он) кӣ дуриву эъроз кунад» [4, ҳамон ҷо] маънӣ мекунад. Дар назми Бедил композит ба маънои бенаво ба кор рафтааст:

Дар гулиани даҳр чун насими дами субҳ

Озода дарову доманафишон бигузар. [ҷ.2, 443]

Дар байти зерин калима ба маънои зудгузар, тарккунанда ба кор рафтааст:

Зи фавти фурсати доманафишон пеши кӣ нолам,

Ки умри рафта ба фарёди кас зи роҳ нагардад. [ҷ.1 (б.а.), 477]

Композитҳои афсонапардоз ва афсонасоз дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ва «Фарҳанги форсӣ»-и доктор Муин дучор наомад, вале дар «Луғатнома»-и Деххудо ба назар расид. Аллома Деххудо калимаҳои мазкурро чунин маънӣ мекунад: «афсонапардоз - касе, ки саргузаштҳо ва қиссаҳоро мураттабу муназзам месозад; афсонасоз - он кӣ қиссаву саргузаштҳо мегӯяд; созандаи афсона ва тартибдиҳандаи он» [4, 1, 197]. Ин ду композит дар ашъори Абулмаонӣ бо басомади баробар ба маънии зер кор рафтаанд:

а) ба маънии суханвар, сухандон:

Бедил, аз афсонапардозони ин маҳфил мабош,

Шамъро гайр аз забони чарби худ ҷонкоҳ нест. [ҷ.1 (б.а.), 380]

б) ба маънии эҷодкунанда:

Нест, Бедил, вазъи ман афсонасози дарди сар,

Ҳамчу хомӯшӣ шароби беҳуморам кардаанд. [ҷ.1 (б.а.), 702]

Аз гурӯҳи композитҳои ҳаммаъно силсилаи бодакаш - боданӯш - бодапаймо - бодаҳор - майкаш - майнӯш - майошом - майҳор - соғаркаш калонтарин силсила ба шумор меравад, ки нӯҳ композитро муттаҳид намудааст. Калимаҳои мазкур дар фарҳангҳо мастур буда, «майнӯш, майхӯр, шаробхӯр...» [10, 1, 191, 624, 625; 4, 1, 311, 2877, 2893] маънидод шудааст. Дар назми Абулмаонӣ композити майкаш басомади бештар дорад. Силсилаи муродифоти мазкур дар ашъори Бедил ба маъниҳои зерин ба кор рафтаанд:

а) ба маънии шахс:

Магир домани андешаи дигар, Бедил,

Ки дасти бодакашон вақфи гардани миност. [ҷ.1 (б.а.), 386]

б) ба маънии масту махмур:

Насим аз мавҷи сунбул риштабаро,

Саҳар аз шабнами гул бодапаймо. [ҷ.3, 580]

Зи кайфияти бода бе бодаҳор

На аз нашъа ҷӯшад асар, не хумор. [ҷ.3, 750]

Анҷумани майкашон хомӯшиоҳанг нест,

Шишаи мо сангро қабки дарӣ мекунад. [ҷ.1 (б.а.), 680]

Гаҳе чун соғари хаммор майнӯш,

Гаҳе бо об чун гавҳар ҳамоғӯш. [ҷ.3, 434]

в) дар байти зер ҳолати қаҳрамон ифода шудааст: ҳолати мутобиқ ба майнӯшӣ:

Чу субҳам димоги майошом нест,

Нафас мекашам, фурсати ҷом нест. [ҷ.1 (б.а.), 254]

*Мекунад зоҳид талоши сӯхбати майҳорагон,
Ин ҳаюлои ҷунун имрӯз донишпайкар аст. [ҷ.1 (б.а.), 241]*

*Зиҳӣ махмурии олам, гуле аз ҳасрати ҷомат,
Забонҳо то нигин соғаркаиши ҳамёзи номат. [ҷ.1 (б.а.), 316]*

Ҳамин тариқ, аз таҳлили маводи назми Мирзо Бедил маълум мегардад, ки гурӯҳи муайяни композитҳои навъи татпуруша ба ҷуз маъноӣ алсӣ ҳамчунин ба маъноҳои маҷозӣ ба қор рафта, дар ашъори шоир хусусияти сермаъноӣ зоҳир намудаанд. Таҳлили маъноҳои композитҳо ва муқоисаи онҳо бо фарҳангҳои тафсири маълум менамояд, ки аксари маъноҳо зодаи таъби Абулмаъноӣ махсуб ёфта, дар фарҳангҳо ба қайд наомадаанд.

Пайнавишт:

1. Баҳор, М. *Сабкишиносӣ ё таърихи татаввури насри форсӣ. Ҷ.1-3.* / М.Баҳор. - *Техрон: Амири Кабир, 1373. Ҷ.1. -467с.; Ҷ.2. -432с.; Ҷ.3. -448с.*
2. Баҳор, М. *Сабкишиносӣ ё таърихи татаввури насри форсӣ. Талхиси С.Миробидинӣ. Баргардони Ш.Исрофилниё, Н.Сарқоров.* / М.Баҳор. -*Душанбе: Бухоро, 2012. -570с.*
3. Бедил Деҳлавӣ. *Куллийёт. Ҷ.1-4. Тасҳеҳи Холмуҳаммади Хаста, Халилуллоҳи Халилӣ. Ба кӯшиши Баҳман Халифа Баноравонӣ.* / Бедил Деҳлавӣ. -*Техрон: Талоя, 1389. Ҷ.1 (бахши аввал). Ҷ.2 (бахши дувум). Ҷ.3 (бахши сеюм). Ҷ.4 (бахши чорум). Ҷ.5 (бахши панҷум). Ҷ.6 (бахши шашум). Ҷ.7 (бахши ҳафтум). Ҷ.8 (бахши ҳаштум). Ҷ.9 (бахши нӯҳум). Ҷ.10 (бахши дасум). Ҷ.11 (бахши ҳафтум). Ҷ.12 (бахши ҳаштум). Ҷ.13 (бахши нӯҳум). Ҷ.14 (бахши дасум).*
4. Деҳхудо, А. *Фарҳанги мутаваассити Деҳхудо. Дар ду муҷаллад (зери назари дуктур Саъидҷаъфари Шаҳидӣ).* / А.Деҳхудо. -*Техрон: Муассисаи интишорот ва чопи До-нишгоҳи Техрон, 1385. Ҷ.1-2. -3224с.*
5. *Забони адабии ҳозираи тоҷик. Ҷ.1. Лексикология. Фонетика. Морфология.* -*Душанбе: Маориф, 1982. -461с.*
6. *Кадканӣ, М.Ш. Шоири оинаҳо (баррасии сабки ҳиндӣ ва шеъри Бедил).* / М.Ш.Кадканӣ. -*Техрон, 1379. -338с.*
7. *Маъноӣ, А.Г. Фарҳанги ашъори Соиб. Дар ду муҷаллад.* / А.Г.Маъноӣ. -*Техрон: Муас-сисаи мутолиот ва таҳқиқоти фарҳангӣ, 1365. Ҷ.1-2. -818с.*
8. *Маҷидов, Ҳ. Забони адабии муосири тоҷик. Ҷ.1. Лугатшиносӣ.* / Ҳ.Маҷидов. - *Душанбе: Деваиттич, 2007. -255с.*
9. *Муин, М. Фарҳанги форсӣ. Дар шаи муҷаллад.* / М.Муин. -*Техрон: Амири Кабир, 1375. Ҷ.1-4. -5277с.; Ҷ.5-6. -2351с.*
10. *Фарҳанги забони тоҷикӣ (аз асри X то ибтидои асри XX). Дар 2 ҷилд (дар зери таҳрири М.Ш.Шуқуров, В.А.Капранов, Р.Ҳошим, Н.А.Маъсумӣ).* -*М.: Советская энциклопедия, 1969. Ҷ.1. -951с.; Ҷ.2. -949с.*

Reference Literature:

1. *Bahor, M. Stylistics or History of Persian Prose Evolution. – VV. 1 – 3 //M.Bahor. – Tehran: The Great Emir, 1373 hijra. V.1. -467 pp.; V.2. -432 pp.; V.3. -448 pp.*
2. *Bakhor M. Contracted by S. Mirobidini. Transposition by Sh. Isrofilniya and N. Sarkorov // M. Bakhor. – Dushanbe: Bukhara, 2012. – 570 pp.*
3. *Bedyl, Dehlavi. Compositions. In 4 volumes. Under the editorship of Kholmukhammad Khast and Khalilullokh Halilo // Dehlavi Bedyl, - Tehran: Vanguard, 1389 hijra. V. 1. Book 1. Gazels. - 798 pp. p 1 (Book 2) 1600 - v.2 Tarkibbands, Tarjebands, Kasoits, Kytoots;*

-
- Rubais*. - 650 pp; *V 3 – Masnavies*, 812 pp.; *V.4. Four Elements. Rukaots; Nikots*; - 582 pp.
4. *Dehhudo, Aliakbar - Dehhudo's Middle Dictionary. In two volumes. Under the Editorship of Dr. Saidjafar Shakhidi // Aliakbar Dehhudo. - Tehran; Printing-publicational outfit under Tehran University, 1385 hijra. vv. 1-2. - 3224 pp.*
 5. *Modern Tajik Literary Language. Book 1. Lexicology. Phonetics. Morphology. – Dushanbe: Enlightenment, 1982. – 461 pp.*
 6. *Kadkani, M. Sh. Poets of Mirrors (Research of Indian Style and Bedil's Poetry). // M. Sh. Kadkani. - Tehran, 1379 hijra. - 338 pp.*
 7. *Maoni A. G. Soib's Dictionary of Poetry. In two volumes // A. G. Maoni. - Tehran: Cultural Exploration Centre. 1365 hijra. VV. 1-2. - 818 pp.*
 8. *Madjidov Kh. Modern Tajik Literary Language. P. I. Lexicography. // Kh. Madjidov: Dushanbe: Devashtich, 2007. – 255 pp.*
 9. *Muin, Mukhammad. Persian Dictionary in 6 Volumes. // M. Muin. - Tehran: The Great Emir, 1375 hijra. V.V. 1-4. - 5277 pp. V.V. 5-6. - 2351 pp.*
 10. *Tajik Language Dictionary. (Since the X-th up to the Beginning of the XX-th Centuries). In two volumes. Under the editorship of M. M. Shukuruv, V.A. Kapranov, R. Koshim, N.A. Masumi. - M.: Soviet Encyclopedia, 1969. V.1. - 951 pp. : V.2 - 949 pp.*